

УДК:
001.891+303]:316.334.3(497.11)

Прегледни
рад

ПОЛИТИЧКА РЕВИЈА
POLITICAL REVIEW
Година (XXIII) X, vol=27
Бр. 1 / 2011.
стр. 1-31.

*Драган Суботић**

Институт за политичке студије, Београд

**МЕТОДОЛОШКИ ОКВИРИ
ПОЛИТИКОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА
НАЦИОНАЛНОГ И ДЕМОКРАТСКОГ
КАПАЦИТЕТА ПОЛИТИЧКИХ
ИНСТИТУЦИЈА СРБИЈЕ****

Сажетак

Аутор пише о методолошким оквирима истраживања у политикологији, с посебним освртом на тему: Демократски и политички капацитет политичких институција Србије у процесу међународних интеграција. Дефинише појам теоријских и емпиријских истраживања у методологији, идентификује индикаторе истраживања, уз низ практичних примера демократског и националног капацитета политичких институција Србије, имајући у виду актуелни тренутак политичког живота Србије на почетку 21. века који је пред нама. Свакако, предмет истраживања су политички актери, субјекти, а пре свега кључне политичке институције које детерминишу политички капацитет институција Србије.

Кључне речи: капацитет, институције...

* Научни саветник Института за политичке студије, Београд

** Рад је реализован у оквиру пројекта бр. 179009 Института за политичке студије у Београду, а финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

1. ОПШТИ ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ПОЛИТИКОЛОШКОГ ИСТРАЖИВАЊА¹⁾

Научна методологија критички истражује и валоризује целокупну научну праксу. Она се јавља и као својеврсна метанаука. Задатак је методологије да аналитички оквир једне науке подвргне систематском критичком испитивању и да стално подстиче на његово даље развијање. Она, такође, треба да помогне утврђивању научне стратегије у датој области сазнања. Наиме, полазећи од стања у коме се једна наука налази, она треба да укаже на најважније правце у којима треба усмерити даљи развој науке и на најважнија средства која на том путу треба употребити.²⁾

Позитивистичка метода се везује за Огиста Конта, утемељивача позитивизма, односно учења која се заснива на чињеницама научног сазнања. Огист Конт је заправо најзначајнији због стварања науке о друштву, које се до тада изучавало само у оквирима филозофије. То је учинио у свом делу „Курс позитивне филозофије“ када је направио класификацију наука. Савремени неопозитивизам полази од емпиријске чињенице, а захваљујући повезивању емпиријских добијених резултата и теоријским и аналитичко-логичким математичким сазнањима, постиже се јасност и прецизност теоријских и емпиријских сазнања.³⁾

Метода разумевања се утемељује на филозофској вредности. Суштина ове методе је разумевање и откривање значења људског понашања. Присталице ове методе су сматрали да је предмет друштвених наука људска активност која се одликује свешћу и смисаоношћу. Макс Вебер под појмом „смисаоне радње“ подразумева следеће елементе: смисао или значење (при чему разликује активно-конкретно значење и теоријски схваћен чист тип субјективног значења) и разумевање и интерпретацију (при чему разликује актуелно разумевање и идеално-типско разумевање). Ова метода подразумева да се разумевање једне друштвене појаве остварује схватањем суштине и значења те појаве.

- 1) Реч је о политиколошком пројекту: Демократски и национални капацитет политичких институција Србије.
- 2) Др Драган Суботић, „Методe научног и емпиријског истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2009, стр. 304.
- 3) Др Драган Суботић, „Теоријски оквири методолошких истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2008, стр. 1487-1497.

Метода идеалних типова се заснива на Веберовој идеји да је социологија апстрактна и у складу са тиме идеално типски модел је посебан теоријски, рационалан и разумљив модел. Вебер у својим каснијим радовима за идеалне типове сматра да је реч о синтетичкој апстрактној конструкцији која наглашава својства одређене друштвене појаве. Ради се о апстрактном и теоријском моделу одређене друштвене појаве коју стављамо у центар научног интересовања и емпиријског истраживања у области политичких наука.

Структурално-функционална метода истражује односе међу појавама у виду структуре истраживане појаве. Ова метода плази од идеје да се свака друштвена појава сагледава у њеној узрочно-последичној повезаности са другим друштвеним појавама које саме по себи имају неку функцију. Улога друштвене појаве је у одржавању постојећег поретка путем функционално-структуралних императива који омогућавају одржавање поретка као функционалног система. Реч је о схватању функционализма Талкота Парсонса, који је сматрао да је основна друштвена појава социјална акција (појединац, акција, ситуација), док је друштвена акција понашање.

У теоријско-методолошкој литератури дефинишемо метод као начин истраживања који се примењује у некој науци а методологија је логичка дисциплина која проучава метод и развија његова логичка начела и систематизује и оцењује истраживачко искуство једне науке. Методологија је најпотребнија када метод није довољно јасан и подесан за успешно решавање научних проблема и када у научној пракси искрсну неке потешкоће. Методологија је логичко критичка анализа методских поступака и читавог стања једне науке.⁴⁾

Демократски и национални капацитет Србије полази од парадигме да у уобличавању научно-истраживачке теме, у научном трагању, у својеврсној дилеми: научни метод – истраживачка техника – истраживачки поступак, полазна претпоставка гласи: „Научни метод би се у најопштијем значењу могао одредити као начин на који трагамо за истинитом или истинитијим знањем и који је заснован на логичким принципима и правилима. Међутим, назив научни метод се користи у различитим значењима и могу се издвојити најмање четири. Заправо, метод је „пут, начин тражења, сврсисходни плански поступак, који се примењује ради постиза-

4) Др Драган Суботић, „Теоријски оквир методолошких истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 4, Београд, 2008, стр. 1488.

ња неког циља. Метод сваке науке, састоји се од три структурна елемента који су међусобно нераздвојно повезани, јер један другог условљавају. То су условно речено, теорија, логика и техника научног истраживања.⁵⁾ Техника истраживања односи се на одговарајуће практичне радње које се предузимају у различитим етапама истраживања, нарочито у фази искуственог проверавања хипотеза. Тако се разликују технике: 1) прикупљање података (посматрање, разговор, анкета); 2) сређивање и приказивање података (класификација, мерење и статистички методи) као и 3) за тумачење података (упоредни метод, мултиваријантна анализа).⁶⁾ Заправо, Коен и Нејгел за научни метод сматрају да је циљ да „открије шта су стварно чињенице, а у примени метода можемо се руководити тим откривеним чињеницама. Можемо рећи да је научни метод сазнајно-истраживачки поступак у оквиру кога се предузимањем одговарајућих теоријских, практичних и логичких активности долази до сазнајних исказа кроз које се реализује теоријска полазишта и епистемолошка начела научног мишљења“.⁷⁾

Врсте истраживања од значаја за нашу тему, обухватају: а) Темијна истраживања чији су циљеви: 1) развој општег знања; 2) одговор на једно (одабрано) питање; и 3) откривање статистички важних веза. б) Апликативна истраживања подразумевају: 1) разумевање или решавање проблема; 2) одговор на више питања – реалног околиша; 3) откривање практички важних различитих чиниоца истраживане појаве.

5) Др Драган Суботић, „Методе научног и емпиријског истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009, стр. 299.

6) Исто, стр. 299.

7) Нав. према: др Драган Суботић, „Фазе истраживања у примењеној методологији“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, стр. 282. Војин Милић у делу „Социолошки метод“, разликује три саставна дела методологије: 1) Логички; 2) Технички; и 3) Научно-стратегијски. Такође, треба истаћи да свака разумна методолошка замисао мора ове логичке, техничке и научно-стратегијске проблеме, сагледати у нераздвојном јединству. Код метода поједине научне дисциплине разликујемо три дела: а) логички део (који обухвата правила и норме истинитог мишљења); б) научно-теоријски или епистемолошки део (који обухвата основна научно-теоријска сазнања категоријално-појмовни оквир од значаја за предмет истраживања); и в) методско-технички део који обухвата методе (посматрање, експеримент, индуктивно истраживање узрока, теорија доказивања и оповргавања), технике (инструменти и технике односно поступке у истраживању) као и низ радњи на организовању и реализацији истраживања. Заправо, разликујемо следеће елементе методологије: 1) општи део усмерен на дефинисању основних појмова, хипотеза, судова, морала научног закључивања, уз истраживање ваљаности и истинитости појединих ставова. 2) Посебни део методологије усмерен је ка истраживању метода за разумевање предмета. Методе се користе за израду теоријско-хипотетичког оквира и закључивања на основу прикупљених података уз коришћење поступака и техника истраживања.

Употреба метода и техника у истраживачком процесу, на примеру демократског и политичког капацитета политичких институција обухвата следеће поступке: а) утврђивање проблема и хипотезе; б) стратегија и план истраживања (стратегијска и оперативна димензија); в) реализовање истраживања; г) анализа података, проверавање хипотеза; д) извештавање о резултатима истраживања. Примењени истраживачки процес обухвата следеће фазе истраживачког процеса: а) утврђивање проблема, б) релевантну литературу истраживања, в) дефинисање, г) избор методе и технике, д) квалитативна и квантитативна анализа података, њ) доказивање хипотеза, е) закључци и допринос научном сазнању.

Емпиријско истраживање (gr. *empeiria* – искуство) је врста научног истраживања које подразумева посматрање искуствених, објективно постојећих чињеница. Емпиријско истраживање се заснива на прикупљању искуствених података конкретних истраживачким техникама као што су посматрање (у ужем смислу), испитивање, мерење, статистика, експеримент. Истраживања о демократском и националном капацитету политичких институција подразумева и емпиријску димензију. Полазећи од теоријске парадигме до анализа садржаја итд. Емпиријско истраживање које не полази од чврстог теоријско-хипотетичког оквира остаје на нивоу баналног описа постојећих чињеница.⁸⁾

Научно истраживање је у ствари „систематско прикупљање и компетентно коришћење постојећих знања у циљу стицања нових знања. Наравно, научно истраживање је континуиран сазнајни процес, који је заснован на одређеним методама, поступцима и процедурама“. Основни структурални елементи или фаза (са одговарајућим подфазама) научног истраживања су: 1) Утврђивање и формулисање проблема; 2) Одређивање појмовног оквира истраживања и постављање прелиминарних хипотеза; 3) Утврђивање, прикупљање и сређивање чињеница; 4) Проверавање (верификација) хипотеза и евентуална практична примена добијеног решења проблема. Најзад, резултати научног истраживања, откривене и објашњене чињенице, теорије и закони (научне истине), презентирају се посредством логички коректног научног излагања.

Следећи структурни елемент науке, поред предмета циља, епистемолошког одређења и сазнајног фонда, којем се у литератури поклања доста пажње, је „развијена специфична методологија.

8) Др Драган Суботић, „Методе научног и емпиријског истраживања“, *Политичка ревија*, бр. 2, Београд, 2009, стр. 310.

Под тим појмом подразумева се скуп метода, техника и инструмената који се примењују приликом планирања истраживања, а затим и приликом прикупљања, обраде и интерпретације резултата“ (Коларић, 2002, стр. 155). Структура истраживања у развијеном облику од значаја за дефинисање студије случаја изгледа овако: 1) Уочавање проблема: а) запажање проблема, б) тачно формулисање проблема; 2) Постављање хипотезе: а) постављање прелиминарне хипотезе, б) мисаоно разматрање хипотезе, в) тачно формулирање хипотезе; 3) Проверавање хипотезе и решење проблема: а) извођење консеквенција из хипотезе, б) проверавање тих консеквенција, в) решење проблема; 4) Практична примена добијеног решења.

Методологија је посебна наука која проучава и развија логичке оквире научног сазнања као и истраживачка средства и поступке који се примењују у истраживањима. Емпиријско истраживање се заснива на прикупљању искуствених података конкретним истраживачким техникама као што су посматрање (у ужем смислу), испитивање, мерење, статистика, експеримент, анализа садржаја итд. Емпиријско истраживање које не полази од чврстог теоријско-хипотетичког оквира остаје на нивоу баналног описа постојећих чињеница, што је главна карактеристика тзв. дескриптивне социологије.⁹⁾ Истраживање треба схватити као системски, критички, контролисани и поновљиви процес стицања нових знања, неопходних за идентификовање, одређивање и решавање научних (теоријских и емпиријских) проблема. Постоје многобројна и различита научна истраживања, а најчешћа је подела истраживања на: 1) теоријска и емпиријска (по природи): ако су и проблем који се решава истраживањем и сведочанство теоријске природе, односно ако су оба емпиријске природе, онда нема ничег спорног. Емпиријска истраживања могу да утичу на општи тренд у развоју теорије, нарочито захваљујући проналажењу нових истраживачких поступака, а онда доприносе и појмовној чистоћи теорије, јер захтевају да значења употребљених израза буду јасно одређена. 2) фундаментална и примењена (према циљу): примењена истраживања се предузимају ради стицања нових знања и информација неопходних за решавање одређених практичних проблема у некој области. Примењена истраживања имају непосредну практичну усмереност, а фундаментална немају, али то не значи да је практична применљивост налаза стечених фундаменталних истраживања мања

9) *Социолошки речник*, Београд, 2007, стр. 208.

од налаза промењених истраживања. 3) експлоративна и усмерена проверавана хипотеза (према функцији) Експлоративна истраживања се предузимају у почетним проучавањима неке области која садржи веома много непознатог. Основни проблем који се овде испољава је идентификација и одређење проблема истраживања.¹⁰⁾

Теоријски карактер истраживања у области политичких наука полази од темељних претпоставки фундаменталног основног базичног или чистог истраживања које представља теоријски или експериментални рад, којим се повећава општи фонд научног знања и која, по правилу, немају непосредну практичну вредност. Појављује се у облику усмерених и неусмерених (слободних) истраживања. У првом случају одређена научна институција ангажује истраживаче и усмерава њихов рад према дефинисаном циљу у оквиру одређеног научног подручја. Односе се обично на тзв. методолошка истраживања, која могу бити применљива у пракси. Неусмерена или слободна фундаментална истраживања баве се открићем научних истина, које задовољавају радозналост истраживача и тренутно немају никакву практичну вредност. У ствари, тешко је, готово немогуће повући границу до које се простире фундаментална наука, а од које почиње примењена наука. Но, радници имају за циљ научно сазнање или, пак, примену резултата свог истраживања. У случају када је објектив и научног истраживања уперен на расветљавање одређеног научног проблема, без обзира на практичне друштвене потребе, онда се каже да је реч о фундаменталним или теоретским наукама, односно о фундаменталним истраживањима. По правилу, фундаменталном науком баве се претежно научно-истраживачки институти у оквиру универзитета и академија наука. Ваља, макар успут, поменути да су фундаментална истраживања многих научника корисно употребљена за развој технике.¹¹⁾

Примењено или апликативно истраживање је теоријски или експерименталан научни рад који доноси нова сазнања, усмерена на решавање неког практичног проблема. Предузима се ради сагледавања могућности за примену резултата фундаменталних истраживања или утврђивања нових метода за остварење постављеног циља. Уврежено је мишљење да су примењена истраживања усмерена ка материјалној производњи (увођење нових техноло-

10) Др Драган Суботић, *Увод у методологију научног истраживања*, Београд, 2010, стр. 94.

11) Др Драгољуб Стојадиновић, *Основи научног рада*, Београд, 2003, стр. 81-83.

шких процеса и поступака, израда нових, квалитетних производа, проналажење изума и сл.).¹²⁾

Основна метода фундаменталних, сматрају Банђур и Поткоњак, „теоријских и метатеоријских, на пример, у области педагошких истраживања проучавања јесте метода теоријске анализе. Повезали смо те врсте педагошких проучавања и заједно их разматрамо, пре свега, због методолошке повезаности (користе се истом методом проучавања), а затим и због одређене садржинске (предметне) повезаности. Има педагога који чак мисле да су ти називи синоними. Ми смо их задржали пошто сматрамо да се ни методолошки ни предметно таква проучавања не могу сводити једна на другу без остатка.¹³⁾

Роберт Мертон наводи да су „током задњих деценија емпиричари и теоретичари научили да раде заједно. Штавише, научили су да разговарају у току процеса. Повремено ово само значи да је социолог научио да говори сам са собом, јер се све чешће исти човек прихвата и теорије и истраживања. Специјализација и интеграција су се развијале заједнички. Све ово довело је не само до схватања да теорија и истраживање треба да буду у интеракцији, већ до резултата да су они заиста у интеракцији. Као последице овога, постоји смањена потреба за приказима односа између теорије и истраживања који су по карактеру потпуно програмски. Пораст теоријски оријентисаног истраживања ствара прогресивну могућност/конструктивне дискусије односа између ово двоје. И, као што сви знамо, овакве дискусије нису ретке. Часописи обилују њима. Оне се обично усредсређују на улогу теорије у истраживању, показујући, често са јасноћом вредном дивљења, функције теорије при иницирању, конструкцији и спровођењу емпиријског истраживања. Али с обзиром да ово није једносмеран однос, јер су то двоје у интеракцији, било би корисно испитати и други правац односа: улогу емпиријског истраживања у развоју друштвене теорије.¹⁴⁾

12) Нав. према: др Драган Суботић, др Живојин Ђурић, *Методолошки записи*, књ. 8, Београд, 2011, стр. 64.

13) Др Вељко Банђур, др Никола Поткоњак, *Методологија педагогије*, Београд, 1999, стр. 119-127.

14) Исто, стр. 67. Са неколико прочитаних изуетака, савремене социолошке дискусије су приписивале само једну главну функцију емпиријском истраживању: тестирање или верификацију хипотеза. Модел за исправан начин извођења ове функције је исто толико познат колико је и јасан. Истраживач почиње са слутњом, или хипотезом, из којих извлачи различите закључке, а ове су затим подвргнуте емпиријској провери која потврђује или оповргава хипотезу. Али ово је логички модел, који, наравно, не успева да опише много до онога што се стварно појављује у плодном истраживању. Он представља скуп

1.2. Формулисање проблема и предмет истраживања

1.2.1. Дефинисање проблема истраживања

Фаза дефинисања је прва група посла која је „повезана с пројектом. То је скуп активности чији је циљ да се дође до договора око тога шта би пројектом требало да се постигне, закључивање шта ће подразумевати реализација пројекта и, дакле, постизање споразума да ли је пројекат вредно реализовати. Претпоставићемо да овај процес укључује сачињавање и одобравање документа којим се започиње пројекат (ДЗП).

Све пројекте требало би добро дефинисати пре него што се очне с било каквим радом. То би морало да буде очигледно, али изненађује колико је пројеката осудило себе на пропаст пре него што су и започети, јер је на почетку пропуштено да се одреди шта је неопходно да се учини. Независно од техничке области вашег пројекта и без обзира на то колико се његова структура може разликовати од стандардног животног дефинисања је увек потребна.

За велике пројекте могу да буду потребне недеље, па и месеци рада на креирању плана који би на прави начин довео у равнотежу трошкове, трајање, ризике и жељене резултате. У том случају, за фазу дефинисања је неопходно доделити стварне ресурсе како би тим могао на прави начин да се посвети раду. Уобичајено је да се ово коришћење ресурса ауторизује као да се ради о малом пројекту. Отуда, иако се опис ове фазе који следи заснива на претпоставци да је фаза дефинисања једна група послова, у великим пројектима може да постоји прелиминарна „почетна“ фаза која служи за тачан опис фазе дефинисања. Почетна фаза следи исту структуру као и фаза дефинисања, али њен циљ је само да опише фазу дефинисања а не да тачно опише цео пројекат.¹⁵⁾

Аналогно наведеним нивоима формулисања операционог одређења формулише се и систем хипотеза. Ако је реч о три нивоа

логичких норми, не опис истраживачког искуства. А приликом пречишћавања искуства, логички модел га може искривити, чега су логичари одавно свесни. Као и други модели, страхује из временског следа догађаја. Он пренаглашава креативну улогу експлицитне теорије, као што занемарује креативну улогу посматрања. Јер, истраживање није само логика помешана са посматрањем. Поред логичких оно има и психолошке димензије, мада се то тешко може закључити из ригорозног логичког следа у коме се о истраживању обично извештава.

15) Bastijan Nouks, Ijan Mejdžor, Alan Grinvud, Dominik Alen i Mark Gudman, *Upravljanje projektima: Kako završiti posao na vreme i u skladu sa budžetom*, Klio, Београд, 2005, стр. 166.

општости, онда је општа хипотеза на нивоу наслова, посебне – на нивоу сегмената и појединачне – на нивоу елементарних садржаја. Четврти ниво су индикатори. Када је реч о два нивоа општости, онда је заснивајућа (општа) хипотеза на нивоу наслова, а разрађујуће – на нивоу елементарних садржаја. Трећи ниво су индикатори. Ако предмет, по обиму и садржају, има више нивоа општости од наведена три, онда се реализује макропројектовање.¹⁶⁾ Под просторним одређењем подразумева се утврђивање места предмета и истраживања (борбеног дејства) у физичком и друштвеном (нематеријалном) простору.

Предмет истраживања се одређује у физичком смислу када његов садржај чине материјални елементи. Тако се, на пример, свако борбено дејство припрема и води у физичком простору – зони или правцу дејства чије су границе у теорији у начелу дате, а у пракси конкретно одређене. Тај простор се може дефинисати у ужем и ширем смислу. У ужем смислу се под просторним одређењем подразумева онај простор на коме је предмет истраживања физички распоређен.¹⁷⁾ Под временским одређењем подразумева се утврђивање границе времена у којем се предмет истраживања испољава. прецизније речено, то је утврђивање временских димензија у којима се предмет налази у процесу истраживања. Операционално одређење представља таксативно набрајање систематизованих садржаја који су претходно захваћени и дефинисани у теоријском одређењу предмета истраживања. Тим одређењем добија се коначан одговор на питање – шта се истражује.

Ниједан део научне замисли, ни читавог процеса истраживања није изложен таквим критикама и теоријским расправама као операционално одређење предмета истраживања. Бојећи се већ критикованог операционализма многи истакнути методолози избегавају да спомену појам операционализација или операционална дефиниција. Уместо тих служе се појмовима концептуализација, реконцептуализација, спецификација, респецификација, конкретизација и слично. Реч је, заправо, о замени термина, мање или више сужавање, односно, проширивање појма операционализација. Без обзира на слабости операционализма као примарно позитивистичког приступа истраживању, у пракси емпиријског сазнања не може се избећи операционално одређење предмета истраживања, зато

16) Др Момчило Сакан, *Методологија војних наука*, Београд, 2006, стр. 443-444.

17) Исто, стр. 445.

што се: (1) прелиминарним и теоријским одређењем не може дати експлицитан одговор на питање: шта се истражује; (2) проверљиве хипотезе могу се извести само за конкретне садржаје предмета истраживања; (3) операционалним одређењем омогућава се егзактни приступ, а онемогућава произвољан избор садржаја предмета истраживања.

У методолошкој теорији нема јединственог схватања о садржају операционалног одређења предмета истраживања. Неки аутори операционално одређење идентификују са радним, операционалним дефиницијама; неки сматрају да је постављање операционалне дефиниције само део операционализације, неки опет изостављају операционалне дефиниције па и индикаторе, а усмеравају се на садржај појаве (и одговарајућих појмова) која се истражује.

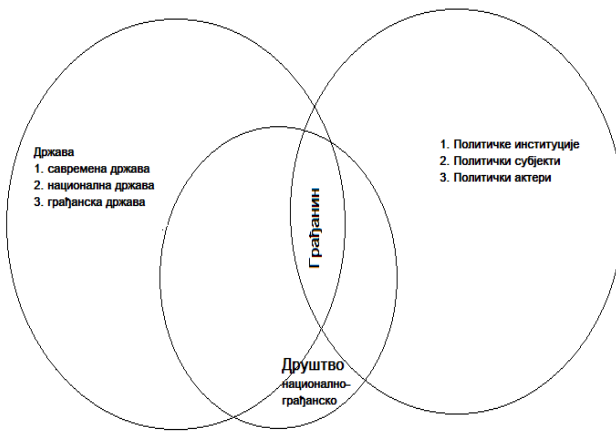
Методолошки је коректно да се предмет операционализује деловима сопственог садржаја. То су релативно самостални и по општости систематизовани делови појаве (целине) као предмета истраживања. Садржаји предмета истраживања су својство (карактеристике) појаве, објекти, субјекти, радње (операције) итд., односно појмови различитог нивоа општости, а исказују се одговарајућим терминима и симболима. Пошто се у теоријском одређењу бирају (утврђују) и дефинишу садржаји предмета истраживања (њихови појмови), то је у операционалном одређењу потребно те садржаје предузети и одредити као посебне делове (сегменте). Ако у теоријском одређењу није до краја развијен појмовни систем (садржај), ако нису изведени конкретни (појединачни садржаји), тада је у операционалном одређењу потребно посебне садржаје (сегменте) разложити на конкретне (елементарне) садржаје.

Шири садржаји се разлажу аналитичко-дедуктивним методом. Притом је неопходно да се конкретни садржаји селективно издвајају и, у операционалном одређењу предмета истраживања, задржавају само они битни. Остали садржаји, без којих шири садржај (појам) задржава идентитет, изостављају се из операционалног одређења.

Операционално одређење предмета истраживања састоји се од таксативно наведених и систематизованих делова садржаја (појмова). У моделу могу бити три или два степена општости. Степеновање је условљено врстама хипотеза по општости. Пошто не може

бити више од три степена општости хипотеза (опште, посебне, појединачне), то не може бити ни више од три степена садржаја на које се ове хипотезе односе.¹⁸⁾

Наведену шему теоријског и оперативног одређења предмета истраживања, обухвата политичку интеракцију државе и друштва, као и политичка поља која указују на операционализацију датог предмета истраживања.

Дефинисање проблема истраживања на тему:

Капацитет политичких институција
(појам, структура, функција и значај)

Када је реч о пројекту полази се од става да демократски и национални капацитети у процесу неопходне демократске трансформације политичке заједнице Србије изградња и развој квалитетних и одговорних политичких институција има дугорочни значај како за стабилност унутрашњих прилика и односа ентитета политичког система, тако и за процес, пре свега, европских и других међународних интеграција. Стабилност и функционисање наведених политичких институција зависи од одговорне, демократски одређене јавности са дефинисаним друштвеним, односно националним државним и духовним идентитетом. То значи нови систем друштвених вредности, изградњу нове политичке културе и дерегулацију постојећег политичког система. Деструкција, дезограни-

18) Др Новак Милошевић, мр Саша Милојевић, *Основи методологије безбедносних наука*, Београд, 2001, стр. 116.

зација и дезоријентисаност у протеклом веку у Србији је обухватила читав спектар различитих друштвених сегмената, али и обичног човека, његов социјални идентитет. Управо зато предмет овог пројекта су демократски и национални капацитети политичких институција као и демократске, транспарентне и одговорне јавности у Србији. Имајући у виду да је идентификација са групама нужна за опстанак појединца у друштву, прецизно дефинисан национални идентитет је од пресудне важности за стабилност политичких институција и система у целини.

Политички капацитет политичких институција обухвата: 1) могућност супротног политичког планирања свеукупног друштвеног и политичког развоја; 2) капацитет политичког управљања и одлучивања; 3) флексибилност политичког организовања; 4) способност политичког одлучивања и управљања на макро и микро плану; 5) способност промене и иновативног развоја система.

Могућности подизања капацитета зависе од три најважнија дела: 1) демократски капацитети институција; 2) политичке субјекте, процесе и цивилни сектор, и 3) националне и грађанске капацитете културе и духовности у Србији. Под институцијама као једним ентитетом сложеног политичког система анализираће се: парламент, председник републике, влада, уставни суд, локална самоуправа, политичке странке (председник републике). Капацитети наведених институција, односно обим, структура, квалитет, ефикасност и компетентност сваке наведене институције политичког система у остваривању њихових примарних функција су примарни циљеви у односу на потребе државе и грађана. Други део обухвата редефинисање значаја политичких партија, афирмацију друштвених покрета и јачање обима цивилног сектора у друштву. Посебан сегмент представља сама јавност Србије, идентификација националних и грађанско демократских и духовних капацитета те јавности. Модернизација постојећег, у основи традиционалног националног и грађанског идентитета јавности Србије, представља фактор демократизације целог друштва. Посебно ће се разматрати схватање националног идентитета, и трансформација од примордијалног ка инструменталном (грађанском) схватању.

Пројекат би обухватио у првој фази емпиријског дела истраживање појма, структуре и значења националног идентитета грађана Србије, квантитативном методом (истраживање на репрезентативном узорку грађана Србије старијих од 18 година), испитиваће се ставови и поверење грађана према државним институцијама, ми-

шљење грађана о реалној снази важних политичких институција и њиховим капацитетима и потенцијалима. Капацитети политичких институција биће анализирани квалитативним методама (дубински интервјуи и delphi метод) којима ће се испитати мишљења особа у државној управи и доносиоцима стратегија и креаторима политике о важним питањима везаним за развијање капацитета државних институција и схватању националног идентитета.

На основу наведеног, дефинишемо друштвени значај овог пројекта који произилази из чињенице да су најновија теоријска сазнања и упоредна истраживања указала да су у демократској транзицији била најуспешнија друштва која су успела да развију стабилан и ефикасан институционалан оквир, пре свега са ојачаним капацитетом државних а уз ове и осталих институција у јавном сектору. Потреба за унапређењем теоријских сазнања као основе за модернизацију и реформу политичких институција види се и у томе што водећи неолиберални теоретичари у својим новијим радовима указују и на неопходност (рехабилитације) ревалоризације и јачању капацитета функције државе у економском и друштвеном аспекту.

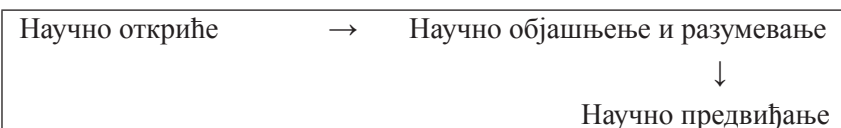
Дакле, наша основна дилема гласи: Да ли је Србија не само демократска (и)ли недемократска „довршена“ и(ли) „недовршена“ национална држава? Из тог уставно правног оквира произилази и њена демократска конституција. Јер, појединац није суверен ако целина народног бића, заправо нације није суверена. Овај систем спојених судова који се наслања на немачку правно-политичку традицију, може бити и јесте један од могућих фактора нестабилности и функционалности политичког система. Пошто је Србија мултинационална, мултиконфензонална, сложена, држава са израженим процесом регионализације и даљег цепања територијалне целокупности, државност већинске нације јесте један од важних услова њеног конституисања као довршене, односно потпуније државе у путном националном капацитету. У недовршеној држави он је неопходан услов њене политичке, економске, духовне и друге интеграције, не само националних мањина и етничких групација, кроз националне савете, већ и као суверених, равноправних грађана.

1.2.2. Формулација проблема истраживања

Формулисање проблема истраживања представља концептуализацију проблема истраживања путем „троструког приступа: а) идентификација основних хипотетичких ставова о предмету ис-

траживања; б) дефинисању значаја истраживања; и в) консултовању резултата претходних истраживања. Заправо, хипотетички ставови су основне мисаоне претпоставке о предмету истраживања у целини, његовим чиниоцима, особинама, односима и везама, ситуацији, димензијама, о суштини садржини, облику и форми. Тако, хипотеза поседује три значајне функције: а) проширује постојеће сазнање; б) превазилази недостатке претходно стеченог сазнања; в) намеће методолошки захтев за сталним проверавањем валидности већ стеченог сазнања. Значај истраживања се односи на истраживање појма значајности посматраног предмета у научном и друштвеном смислу. Одређење предмета истраживања се заснива на теоријском и операционалном одређењу предмета истраживања. Прво се односи на дефинисање и употребу категоријално-појмовног апарата а други на конкретизацију и специјализацију истраживачког проблема. Основна су правила дефинисања: 1. дефинисање мора да изрази суштину онога што се дефинише; 2. дефиниција не сме бити циркуларна; 3. дефиниција не сме бити изражена негативним терминима ако може да се изрази позитивним терминима; 4. дефиниција не сме да буде изражена нејасним или фигуративним језиком.

Као што је познато у теорији методологије, циљеви истраживања се могу поделити на теоријске и емпиријске, као и на фундаменталне и примењене. У научном истраживању разликујемо научне и друштвене циљеве. Први су усмерени ка процесу научног сазнања, а други на друштвену средину у којој се реализује истраживање. Научним објашњењем и разумевањем, као и научним предвиђањем научно откриће чини једну недељиву целину. То се може илустровати овако:

Хипотетички оквир истраживања је значајан из неколико разлога: прецизније се дефинише предмет истраживања; доприноси се конкретизацији предмета истраживања; откривају се нове димензије предмета истраживања, и, ревалоризују се дотадашња научна сазнања. Хипотезе у зависности од предмета истраживања могу бити теоријске и емпиријске, док њихова логичка природа указује на двоструку природу: од импликационих, индуктивно-де-

дуктивних до могућих, вероватних и случајних. Научна хипотеза као сазнајна научна претпоставка полази од научних сазнања неопходних не само за научно објашњење и разумевање, већ и научно предвиђање.

Основне фазе примењених истраживања су: 1. Пројектовање истраживања; 2. Предистраживање; 3. Прикупљање података; 4. Сређивање и обрада података; 5. Анализа података и закључивање; 6. Извештај о истраживању.

Научни истраживачки програми морају се осматрати у историјској перспективи јер њихове саставне теорије смењују једна другу у одређеном историјском раздобљу управо због тога да би теоријско језгро око којег су усредсређене заштитиле од аномалија, али и зато да би побољшале предиктивну моћ целог програма. Нека *ad hoc* постављена теорија је прихватљива ако се појављује у склопу плодног или доминантног истраживачког програма. У том смислу теорија и не представља јединицу процењивања, већ је то увек цео програм. Другим речима, прихватљивост једне теорије зависиће од тога како је процењен одговарајући истраживачки програм.

Да бисмо потврдили наведену тврдњу, подсетићемо се Лакотошевих идеја. Он своју методологију предочава као нешто што „само процењује потпуно артикулисане теорије (или истраживачке програме), али не даје себи слободу да научницима саветује како да дођу до добре теорије, нити их чак саветује о томе на коме од два супарничка програма треба да раде“. Тако он тврди да његова „методолошка правила“ (која сам ставља под наводнике) „објашњавају разлог прихватања *Einsteinove* насупрот *Newtonove* теорије, али нити наређују нити саветују научнику да ради у оквиру *Einsteinovog* а не *Newtonovog* истраживачког програма“. Никада се не може знати да ли је неки програм до те мере дегенерисан да уопште не би могао бити рехабилитован, па се стога не може ни рећи да би настављање рада на било ком програму било нерационално. Лакотошева методологија напушта класичну концепцију методологије, односно она није замишљена као скуп канона или упутстава које би научници требало слепо да следе. За њу се може рећи да припада „модерним методологијама“ или „логицима открића“ које су сачињене само од скупа, чак не ни чврсто повезаних, а поготово не механичких правила за процењивање довршених артикулисаних теорија. Често се ова правила или системи и процењивања теорија схватају и као „теорије научне рационалности“, „критерији демо-

крајације“ или „дефиниције науке“. Методологија није нормативна зато што научницима прописује правила понашања, већ зато што одређује услове које један научни истраживачки програм треба да задовољи да би се могло рећи да је бољи од неког другог истраживачког програма. Разуме се, да би се одредила правила за процењивање теорија неопходно је размотрити читав низ проблема који управо због тога чине саставни део методологије: од одређивања јединице процене, преко структуре теорије и програма, њиховог односа према искуству, природе самог искуства, па до испитивања начина оправдавања методолошког искуства. На овом месту још треба истаћи да се у оквиру ове концепције брише разлика између методологије и филозофије науке. Ипак, ужи смисао који Лакатош приписује речи методологија јесте теорија рационалности¹⁹⁾

Критикујући Лакатошову методологију „Larry Laudan тврди да јој се може упутити бар шест озбиљних и суштински важних приговора. Ове критичке приговоре он износи следећим редом: 1) Лакатошово схватање научног прогреса искључиво је емпиријски усмерено. Наиме, прогресивним модификацијама унутар теорија сматрају се само оне модификације које повећавају домен њихових емпиријских ставова. Лаудан замера целокупној традицији којој припада Лакатош то што занемарује појмовне проблеме у науци, односно околност да решавање ове врсте проблема представља нешто што се стално јавља и одвија у науци.²⁰⁾

19) Светозар Синђелић, „Методологија истраживања програма“, *Филозофске студије*, 13: *Филозофија науке и стварности*, Београд, 1986, стр. 91.

20) (2) Врсте промена које Лакатош сматра допуштеним у оквиру „мини-теорија“ које конституишу истраживачке програме крајње су ограниченог карактера. У суштини, Лакатош само допушта такав однос између старе и нове теорије унутар истог истраживачког програма који се своди на додавање нових претпоставки или на семантичку реинтерпретацију термина старе теорије. Поред тога, по Лакатошу две теорије се могу налазити у истом истраживачком програму ако једна од њих логички повлачи другу. Насупрот Лакатошу, Лаудан тврди да унутар истог истраживачког програма често долази до стриктног елиминисања „минитеорија“, а да се ретко дешава да две теорије унутар програма стоје у таквом односу да једна логички повлачи другу. (3) Кобним недостатком Лакатошевог појма научног истраживачког програма Лаудан сматра околност да он суштински зависи од Tarski-Popperovog схватања оног што чини логички и емпиријски садржај теорије. „Сви Лакатошови методи за мерење прогреса захтевају упоређивање емпиријског садржаја сваког члана у низу теорија које конституишу неки истраживачки програм. Као што су Grunbaum и други уверљиво показали, покушај да се спецификује метод за мерење садржаја неке научне теорије крајње је проблематичан, ако не и дословно немогућ. (4) Лаудан замера Лакатошу на начину на који схвата критеријуме за прихватање научних теорија. Наиме, мада један истраживачки програм може бити прогресивнији од неког другог, по Лакатошу из те чињенице не следи ништа о његовој прихватљивости или предности коју ће имати приликом нашег коначног избора. Према томе, промене које се тичу прогресивности истраживачког програма не могу да се претворе у упутства за когнитивну акцију. (5) Лакатошово тврђење да умножавање аномалија унутар неког научног истраживачког програма не утиче на његово

Када се у целини посматрају критички приговори који се у оквиру филозофије науке упућују Лакатошевој методолошкој концепцији, може се рећи да се отприлике добија следећа слика: 1) сумња се у снагу његових мерила или стандарда рационалности; 2) ставља се под знак питања идеја да различите методологије могу бити тестиране позивањем на историју науке, бар на начин на који то Лакатош чини; 3) критикује се његова методолошка позиција са становишта тезе о несамерљивости научних теорија; 4) замера му се да се одређена његова методолошка решења не слажу са стварном историјом науке; 5) критикује се са становишта посебних методолошких позиција које указују на одређену ограниченост Лакатошеве науке.²¹⁾

Проблем истраживања, сматра Р. Гађиновић је најкреативнији део истраживања, битан за „даљњи рад, где треба дати одговор на следећа питања: како је и због чега дошло до избора баш те теме, да ли због актуелности и атрактивности теме, релевантних друштвених потреба, захтева и праксе, професионалног научног интереса и радозналости, личних разлога (поседовања специфичних знања и искуства располагања са емпиријским подацима, високе мотивације). За избор проблема истраживања морају се уважити следећи критерији: да ли се замишљени проблем може истражити (не постојање података трошкови истраживања, тајност података и сл.), да ли истраживање доноси нешто ново или је то понављање већ познатог и колико је то истраживање примењиво у пракси и сл. Формулисање проблема истраживања изражава се декларативном реченицом, која проверава неко стање или однос, или питање. Проблем не сме бити прешироко постављен, треба га строго прецизирати и конкретизовати: образложити због чега је потребно то истраживање; каква се практична и теоретска решења могу очекивати од тог истраживања и слично.²²⁾

Из формулисаног проблема истраживања изводи се предмет, и он је централни и преломни део сваког пројекта. Њиме се конкретизује оно што ће се стварно истраживати и разграничава се са другим појавама истраживачке области. Од предмета истражива-

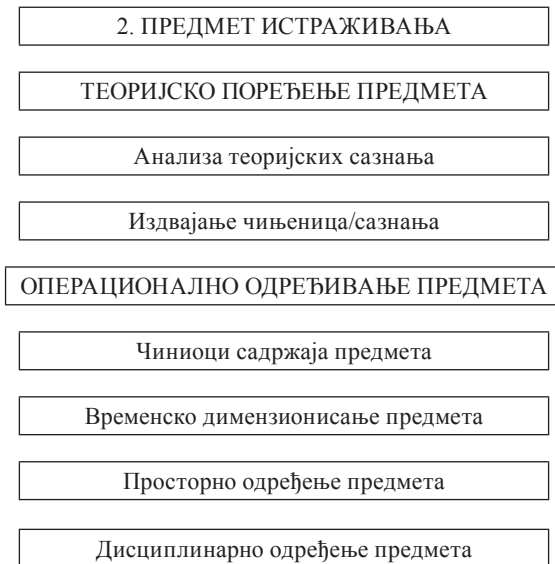
процењивање историја науке у великој мери оповргава. (6) Најзад, Лакатошова идеја о постојању чврстог језгра унутар неког научног истраживачког програма сувише је крута у том смислу да не допушта никакве фундаменталне промене самог истраживачког програма. Исто,

21) Светозар Синђелић, „Методологија истраживања програма“, *Филозофске студије*, 13: *Филозофија науке и стварности*, Београд, 1986, стр. 91-92.

22) др Радослав Гађиновић, „Како написати научно-истраживачки рад из области политикологије“, *Политичка ревија*, бр. 1, Београд, 2009, стр. 359.

ња, на непосредан или посредан начин, зависе сви остали делови пројекта: циљеви, хипотезе, начини истраживања. Самим насловом истраживања, његовом темом, прелиминарно је одређен предмет истраживања. Наслов истраживања не садржи све потребне чињенице неопходне потпуном дефинисању предмета. Потпуно дефинисање предмета истраживања захтева: теоријско одређење предмета истраживања, и операционално одређење предмета истраживања.²³⁾

Теоријско одређење предмета истраживања усмерено је ка епистемолошкој димензији истраживане појаве. Њиме се одређује прави садржај онога што се жели истраживати. Тај садржај може се конструисати дедукцијом из научног сазнања које није довољно проверено, обрађено, или из кога се дају претпоставити одређене појаве. То је, у суштини, анализа теоријских сазнања о истраживаној појави и издвајање: научно-истраживачких и верификованих чињеница; научно сазнатих, али недовољно проверених чињеница; оног што се искуствено опажа, али није довољно научно обрађено и оног што се на основу научно сазнатог и опаженог може претпоставити.²⁴⁾

Слика: Предмет истраживања

23) Др Добривоје Михаиловић, *Методологија научног истраживања*, Београд, 1999, стр. 88-89.

24) Исто, стр. 26.

Теоријско одређење предмета истраживања захтева познавање „научне области и теорије којој припада истраживана појава. Поред познавања теоријске основе, конструкција предмета захтева поседовање имагинације и интуиције“.²⁵⁾ Под теоријском перспективом подразумевамо скуп теорија или барем уверења који су, скоро по правилу, базирани на неком филозофском правцу. Пошто се називи филозофских праваца и теоријских перспектива врло често завршавају на „изам“, и ове перспективе понекад називамо „измима“. У литератури се могу срести и други изрази, као што су правац, школа, филозофска претпоставка, епистемологија, па чак и дефиниције као што су „онтологија“ или „широко схваћена истраживачка методологија“.²⁶⁾

Демократски капацитет политичких институција и национални идентитет су темељи општедруштвене политичко-правне, економске и духовне модернизације Србије у 21. веку. Иновативни, развојни, динамички политички образац овако дефинисане модернизације проистиче из европских интеграција Србије у Европској Унији. То подразумева стратешко дефинисање националних, државних и духовних интереса у заједници европских народа, држава и друштва. Капацитет демократских политичких институција захтева њихов уставно-правни и политички реинжињеринг унутар политичког система у чијем средишту је грађанин, одговорна правна и социјална држава и грађанско друштво. То је по много чему, особена стратегија одрживог политичког развоја својствена друштвима у транзицији и захтева одговорну јавну политику, прецизно дефинисање јавног, државног и националног интереса, као и одговоран процес политичке (де)регулације у хоризонталној и вертикалној равни друштва.

Неопходна је политичка евалуација и преиспитивање легитимизације постојећег поретка, идентификовање основа, инструментата и образаца политичке облигације, као и преиспитивање владајуће глобалне (нео)либералне идеологије. Редизанирање темељних начела, вредности као и институција политичког система, постојећих политичких процедура, децентрализације и регионализације државе, у функцији је очувања светосавске духовности, националног идентитета, државне суверености Републике Србије и Косова

25) Нав. према: др Драган Суботић, др Живојин Ђурић, *Методолошки записи, књ. 8*, Београд, 2010, стр. 100-101.

26) Исто

и Метохије као њеног неутуђивог дела, и као равноправне чланице европске и међународне заједнице.

Пример: Константе модерног националног и мултинационалног идентитета

Политичке области	Политичке институције (процеси)	Политички субјекти	Политички актери	Остало
1) Демократски капацитети политичких институција	1. Парламент и парламентаризам 2. 3.	1) Политичке странке	1) Грађани	1. Невладине организације
2) Национални капацитети политичких институција	1. Национални карактер пол. инсти. 2. Национал. интерес 3.	2) Друштвени покрети	2) Националне мањине	2. Интересне групе 3. Групе за притисак
3) Кадровски капацитети	1. Социјални ресурси 2. интелектуални капитал 3. људски ресурси	3) Синдикати	3) Социјални слојеви	4. Тајкуни 5. Инострани фактори
4) Институционална улога политичких актера	1. Традиционални и постмодерни оквир пол. институција 2.	4) Политичке елите	4)	
5) Обрасци институционалних оквира грађанске политичке културе		5) Привредне корпорацијске елите		

Реформе постојећег модела друштва и политичких институција обухвата следећа три важна аспекта који се посматрају у светлу упоредног метода.

1.3. Проблем истраживања

1.3.1. Проблем истраживања (опити теоријски оквири)

Назив „проблем“ служи за означавање „нерешеног питања које се може решавати само научним методом. У ширем смислу употребљава се за означавање сваког спорног питања, које је тешко објаснити или решити. Данас се тај назив често употребљава, чак и злоупотребљава, за сва питања која су мало сложенија и теже се решавају. Зато, кад овде говоримо о проблему, мислимо искључиво

на онај први случај, на проблем као предмет научног истраживања, на научни проблем.

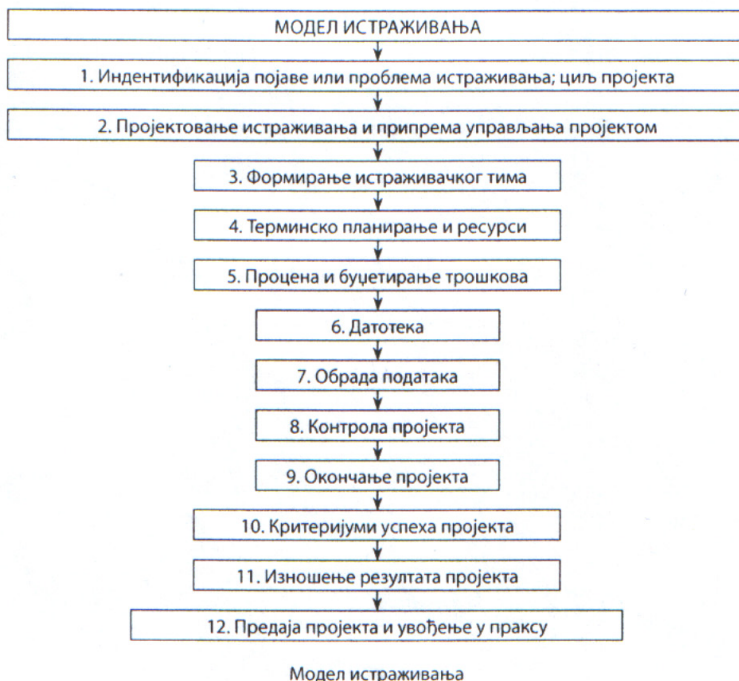
Горња дефиниција подразумева две основне димензије проблема: нерешено питање, које се може решавати научним методом. Да би нешто било проблем мора постојати експлицитно као питање које није решено, а треба га решавати. Без те свести о постојању нерешеног питања оно не постоји као проблем. Друга је димензија проблема, која га чини научним, његова рационалност или подобност да се приступи његовом решавању научним методом истраживања. Ако се на основу свести о постојању неког проблема, постави хипотеза коју тај проблем имплицира и приступи њеном проверавању научним методама истраживања, онда тек можемо говорити о научном проблему. Кад о некој појави у природи или друштву постоје контрадикторни резултати или су сазнања дефектна, кад је таква појава недовољно осветљена или непотпуно објашњена, добар познавалац уочава проблем. Да би га уочио мора да буде добар познавалац неког домена науке, што значи да мора имати одређени квантум знања. Осим тога, мора да увиди да постоје контрадикције или дефекти у сазнањима, па да закључи да се ради о научном проблему. Према томе, два су основна предуслова за уочавање проблема: треба знати и треба критички расуђивати.²⁷⁾

За избор научног проблема „треба, наиме, изабрати оно што вреди и што се може истраживати. Први критеријум био би важност проблема. То је, без сумње, највећа контроверзија: како одредити што је важно, важније и најважније, а шта уопште није важно за истраживање? На први поглед, мање значајан, али, за успех истраживања, често врло значајан је критеријум личног интересовања и склоности научног радника сагледати. Најзад, техничка изводљивост је често пресудан критеријум за избор научног проблема. Најшире узев, проблеми који се расположивом техником не могу истраживати, у датом моменту, не спадају у домен научног истраживања. У ужој пак средини, техничка изводљивост је условљена низом локалних околности, које се могу доста тачно сагледати, бар најважније од њих. То су: материјални трошкови: средства су увек ограничена, без обзира на величину целокупних улагања у науку, и она налажу приоритет у избору; лабораторијска и друга опрема: на

27) Група аутора, *Методологија научноистраживачког рада у медицинско-биолошким наукама*, Београд, 1977, стр. 38-39.

основу ње, данас се и врши подела на тзв. „велику науку“ и малу науку, неки уређаји се налазе само на неколико места у свету.

Истраживање као функционални модел може имати „више фаза. Један модел који се најчешће среће у пракси дат је на слици.

Ово истраживање, поготову када доспе у фазу реализације, може да отвори и појам – образац узгредног открића, што итекако може да оптерети полазну претпоставку и истраживање. Наиме, под одређеним условима, истраживачки налаз изазива „појаву друштвене теорије. У претходном тексту, то је укратко било изражено на следећи начин: „плодно емпиријско истраживање не само што проверава теоријски изведене хипотезе; оно такође ствара нове хипотезе. Ово се може назвати компонентом „узгредног открића“ у истраживању тј., откриће проницљивошћу или случајношћу, ваљаних резултата за којима се није трагало.²⁸⁾

28) Образац „узгредно откриће“ се односи на прилично чест случај опажања неприхваћеног, неправилног и стратегијског податка који остаје прилика за развијање нове теорије или проширење постојеће теорије. Сваки од елемената овог обрасца може се лако описати. Податак је, пре свега, неприхваћен. Нав. према: др Драган Суботић, др Живојин Ђурић, *Методолошки записи*, књ. 8, Београд, 2011, стр. 68.

Исто тако, када је реч о објашњењу, подсећамо да се појединачне појаве објашњавају „откривањем њихове генезе, њихових узрочно-последичних односа са другим појавама, њиховим смештањем у неку ширу структурну целину, откривањем њихових функција или потреба да задовољавају у оквиру неког система, њиховим довођењем у везу са одређеним индивидуалним или колективним циљевима и сврхама, итд.

Најважнији предуслови научног објашњења неке појединачне појаве јесу тачан опис њеног стања (почетних услова) и постојање довољно одређених и проверених теоријских ставова који се одnose на ту област. Добро теоријски заснована и конкретно методолошка вођена објашњења имају и знатну прогностичку вредност.

Постоје четири основне и комплементарне врсте и научног објашњења у социологији: узрочно, генетичко, структурал-функционално и теолошко. Највећу вредност у свакој науци има узрочно објашњење, будући да оно открива не само најбитније услове под којима се нека појава дешава, већ и начине на које се она може произвести или практично контролисати. Као ужи део ширег скупа услова, узроци претходе настанку неке појаве, производећи је активно као нужни и довољни услови.

1.4. Предмет истраживања

Отуда интересовање стручне и шире научне јавности, поготово у земљама у транзицији, и не баш случајно у бившим пост-социјалистичким земљама за феномен националног идентитета? Отуда интересовање у неким земљама Европске уније, не за европски идентитет, него управо за национални идентитет? Можда је решење ове дилеме у процесу глобализације подстакнуте актуелном светском, економском кризом која ствара услове за повратак националном, уместо грађанском идентитету, концепту мултикултуралности који у неким водећим европским земљама доживљава крах, или пак, повратак хришћанској Европи – за који је можда прекасно?

Зашто у научној заједници Србије наједном окренутост теоријском концепту, превладала теоријска (и)или дилеми националног идентитета? Зар није познато у историји, да се народи у моралној, духовној, политичкој, биолошкој и свакој другој кризи – окрећу националном идентитету, ретрадиционализацији (чак и свакодневног живота) и духовној култури за коренима бивствовања – или је то нови концепт постмодерне и друштва у 21. веку? Одговори су број-

ни почев од дискурса постмодерне до пост-информатичког, „виртуалног“ друштва које тражи идентитет можда на рачун губитка или пренаглашавања националног – ка виртуелној стварности и њој иманентном етничком идентитету који се више него икада до тада, везује за процес глобализације?

Хипотеза: Демократски и национални капацитет политичких институција (интеракција)

Демократски капацитет политичких институција претпоставља мултинационални (или пак, мултикултурни, односно, традиционални концепт) идентитет заједнице, друштва и исходи национални капацитет државе Србије и њених политичких институција. Национални капацитет државе Србије обухвата: а) државне институције, јавну управу и политичке субјекте у друштву; б) национални интерес; в) националне институције (политичког, економског и духовног значаја).

- 1) Национални капацитет обухвата стратегијску димензију (демографског, духовног, националног, демократског) политичког развоја уз прецизирање практичних елемената: опстанак државе и народа, територија, очување националног и државног суверенитета, међународног субјективитета, Косова и Метохије у саставу Републике Србије.
- 2) Динамичко развојни образац демократског и националног капацитета политичких институција је неопходан за друштва у транзицији, на преласку из предмодерних, традиционалних у модерна, отворена и постиндустријска друштва.
- 3) Национални капацитет је политичка, идеолошка и духовна противтежа процесу глобализације. За државу Србију је неопходна политичка формула трансформације друштвених и политичких институција на миран, еволутиван начин који искључује друштвене, политичке, социјалне и духовне сукобе у подељеном друштву.

Основне су следеће претпоставке капацитета политичких институција:

1. Јачање капацитета политичких институција подразумева развој дијагностичких метода да би се идентификовале институционалне и друштвено-политичке детерминанте развоја једне државе.
2. У јачању капацитета влада и држава, посебна пажња се мора посветити оним областима које су од интереса, а да се не залази у непотребне.
3. Редифинисање државне улоге захтева да капацитети влада буду измењени иновацијама и креативношћу у циљу јачања ресурса људи. У демократији, морамо дизајнирати и

унапређивати стратегије како би влада могла боље да одговори на потребе грађана и омогући бољу комуникацију међу њима. 4. У демократији владавина такође захтева поштење и видљивост, ефикасну употребу ресурса, сталну професионализацију и тренинг, интелигентну и одговорну дерегулацију, употребу нових технологија које доприносе бољитку грађана и тоталну посвећеност квалитету активности јавног сектора. Демократска влада би требало да промовише децентрализацију моћи и да се заложује за грађанску партиципацију. 5. Од изузетног значаја је да се ради на едукацији, зарад ширења цивилног капитала и грађанских врлина, да ви се створило друштво одговорних грађана. У том смислу улога јавног сектора се огледа у стварању капацитета којима би се поспешиле могућности за интеракције и везе међу појединцима. 6. Урачунљивост, транспарентност и интегритет су кључни елементи за правилан развој институција и рационално усмеравање политичких процеса. Ово се не односи само на политичке институције већ и на приватни сектор и организације цивилног друштва. Кључни појмови: институционални капацитет, јавни сектор, ефикасност, транспарентност, грађански капацитет, грађанске врлине, едукација и информисаност.

Једна од важнијих политичких интеракција националног капацитета политичких институција у политичком систему Србије тиче се релације: нација – држава у макро и микро димензији. Наиме, хоризонтална и вертикална организација власти, уз међусобно укрштање карактера, структуре, функције и нивоа једне и друге димензије читава се у виду динамичко-развојног модела националних капацитета политичких институција и то у троструком виду: нормативном, вредносном и политичко-апликативном-примењеном виду – у области примењене политике, на пример, у свакодневном политичком животу Србије на почетку 21. века.

Прилог: Нација и држава

Нација	Држава
1. Већинска нација	Национална (органска) држава
2. Националне мањине	Регионална држава
3. Суверени грађанин	Грађанска држава
4. Глобална држава	Нови светски поредак: Србија и глобализација

Прилог: Национални капацитет политичких институција

Предмет истраживања су демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција. Анализа ће бити усмерена на функционисање политичког система и друштвених институција, односно на истраживање друштвених, политичких, експертских, реформских и модернизацијских детерминанти и капацитета политичких институција. У стратешком смислу Србија је усмерена ка укључивању у процесе међународних, а пре свега европских (ре)интеграција и асоцијација. Њене кључне политичке институције, носиоци законодавне и извршне власти: парламент и влада, односно, јавни сектор, суочени су са неодговарајућим квалитетом, обимом и нивоом институционалних капацитета. Да би се наведени стратешки циљ Србије могао реализовати на ефикасан и дугорочно политички одржив начин, питање континуираног унапређења капацитета политичких институција и њиховог конституционалног редизајна је од кључног значаја. Стабилност и функционисање политичких институција у директној су вези са инпутима и очекивањима која грађани Србије и креатори јавног мњења – демократска јавност, постављају као циљ целокупне трансформације друштва и разумевања личног и националног идентитета. То указује на потребу редефинисања и креирања новог, продемократског и прореформског система друштвених вредности, ревалоризацију традиционалних и промоцију модернизацијских образаца политичке културе. Дезинтегративни

процеси у протеклом веку у Србији имали су деструктивне последице о грађански и национални идентитет. Стога је неопходно континуирано изучавати врсту и степен идентификације грађана са постулатима и вредностима изградње модерног националног и мултинационалног идентитета. Ово је од посебне важности за стабилност политичког система, и државе у целини. Зато је демократски и национални капацитет политичких институција – не циљ – него инструмент демократизације и међународних интеграција. Реч је о начину, моделу и техникама политичке рационализације до које води ка Србији као довршеној држави, демократском друштву и чланици Европске заједнице народа.

Предмет истраживања јесу капацитети и дефицити политичких институција у Србији у процесу међународних интеграција. Пројекат има за циљ мониторинг перформанса кључних институција политичког система: парламента, владе и других институција јавне и локалне (само)управе, политичких актера као значајних креатора политике.

Упоредна анализа капацитета политичких институција захтева и поређење и стандардима Европске Уније и тражи одговор на следеће истраживачке циљеве: 1. национално-наднационално-комунитарно; 2. Европско-регионално; 3. национални-наднационални-суверенитет; 4. Светска држава – европска држава – национална држава; 5. грађанско – европско – национално – наднационално.

Демократски и национални капацитети политичких институција Србије важан су елемент у процесу међународних интеграција државе и народа Србије. Држава и њене политичке институције услед евидентне кризе (нео)либералног концепта главне су теме политичке теорије и пажња је усмерена на истраживање друштвених, политичких, духовних детерминанти и подизања капацитета политичких институција у складу са демократским начелима правне, грађанске и социјалне државе. Статистички циљ Србије – њених политичких, економских и културних институција усмерен је на процес међународних, пре свега европских (ре)интеграција и асоцијација. Њене темељне политичке институције, носиоци законодавне и извршне власти парламент и влада, односно, јавни сектор, суочени су са неодговарајућим квалитетом, обимом и нивоом институционалних капацитета да би се наведени стратешки циљ Србије могао реализовати на ефикасан и дугорочно политички одржив начин. Подизање капацитета политичких институција, као

основни предмет истраживања, има стратешки значај за ефикасан, оптималан и рационалан политички систем, као и редефинисање актуелне политичке отворености Србије.

Национални и демократски капацитет(и) Србије су нераскидиво повезани, чине динамички систем (feed back) подложен променама и развоју.

1.4.1. Индикатори – показатељи истраживања

Истраживачке варијабле и индикатори су модернизацијски и реформски капацитети политичких институција, политичких субјеката и елита у формулисању јавне политике, обрасци партиципативне и националне политичке културе грађана Србије, као и њихови цивилни капацитети. У фокусу анализе је функционисање ових кључних актера у циљу континуираног дизајнирања политичких институција и јавне политике у Србији, како би се консолидовала демократија и јачали интеграцијски капацитети земље на националном и међународном плану. Истраживање политичких институција обухвата корелације конституционалне и редистрибутивне политике, као и компатибилност креирања националног и државног идентитета Србије у регионалним и међународним интеграцијама. Резултати биће приказани у више аналитичких упоредних теоријских и апликативних студија, које ће пружити практичне смернице, савете и подршку модернизацији политичких институција Србије у складу са принципима ефикасне, транспарентне и легитимне владавине као и прилагођавање демократским стандардима развијених друштава.

1.4.2. Макро димензија истраживања националног и демократског капацитета

1. Национални идентитет; Глобализација; Нови светски поредак; Национални и државни интереси Србије; Европски и национални идентитет Србије; Национално, националистичко-шовинистичко; Регионализација, концепт регионализације насупрот јединственој националној држави Србији; Редифинисање и стварање нових регионалних у ствари, националних идентитета на „рачун“ националног и духовног бића јединственог српског народа; Локална самоуправа као предуслов демократизације друштва. Грађанско (цивилно) друштво – демократско национално друштво – економско, предузетничко друштво.

1.1. Дуализам грађанског националног идентитета и саборне политичке заједнице у Србији.

1.2. Национализам, политички идентитет, национални идентитет, и неолиберална идеологија Новог светског поретка. Глобализација и национални суверенитет. Нација као политичка, етничка, језичка, културолошка, саборна и конфесионална демократска заједница.

1.3. Очување државног територијалног суверенитета, дефинисање националних и државних интереса као и њихова реализација у пракси, као основ постојања српске државе, народа и духовности.

1.4. Одржавање државног, територијалног и националног суверенитета у чијем је темељу суверенитет грађанина Републике Србије, прецизирање националних државних интереса – јесте и биће предуслов биолошког опстанка народа у 21. веку.

1.5. Национални идентитет као основ управљања могућим политичким сукобима у Србији, на пример, у делу њене суверене и неотуђиве територије.

Dragan Subotic

**THEORETICAL-METHODOLOGICAL FRAMES OF
POLITICOLOGICAL RESEARCH OF NATIONAL AND
DEMOCRATIC CAPACITIES OF POLITICAL INSTITUTIONS
IN SERBIA**

Summary

In this paper author wrote about methodological frames of research in the field of politicology, paying special attention to the following theme: Democratic and political capacity of political institutions of Serbia in the process of international integrations. The author defined a notion of theoretic and empirical research in methodology and identified indicators of the research, along with a line of practical examples of democratic and national capacity of political institutions in Serbia, considering current moment of political life in Serbian in the beginning of 21st century. Certainly, the subject of the research are political participants (political factors), political subjects, and before all the key political institutions that have been determining political capacity of institutions in Serbia.

Key Words: capacity, institutions...

ЛИТЕРАТУРА

- Банђур Вељко, Поткоњак Никола, Методологија педагогије, Београд, 1999.
- Гађиновић Радослав, „Како написати научно-истраживачки рад из области политикологије“, Политичка ревија, бр. 1, Београд, 2009.
- Ђорђевић Радомир, Социологија, Ниш, 2003.
- Милошевић Новак, Милојевић Саша, Основи методологије безбедносних наука, Београд, 2001
- Михаиловић Добривоје, Методологија научног истраживања, Београд, 1999.
- Nouks Sebastijan, Mejđzor Ijan, Grinvud Alan, Alen Dominik i Gudman Mark, *Upravljanje projektima: Kako završiti posao na vreme i u skladu sa budžetom*, Klio, Београд, 2005.
- Сакан Момчило, Методологија војних наука, Београд, 2006.
- Синђелић Светозар, „Методологија истраживања програма“, Филозофске студије, 13: Филозофија науке и стварности, Београд, 1986.
- Суботић Драган, „Методе научног и емпиријског истраживања“, Политичка ревија, бр. 2, Београд, 2009.
- Суботић Драган, „Теоријски оквири методолошких истраживања“, Политичка ревија, бр. 2, Београд, 2008.
- Суботић Драган, Увод у методологију научног истраживања, Београд, 2010.
- Суботић Драган, Ђурић Живојин, Методолошки записи, књ. 8, Београд, 2011.
- Социолошки речник, Београд, 2007.
- Стојадиновић Драгољуб, Основи научног рада, Београд, 2003.

Овај рад је примљен 20. јануара 2011. а прихваћен за штампу на састанку Редакције 16. марта 2011. године.